

1982; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 407-410; Azmi Özcan, *Pan-Islamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, İstanbul 1992, s. 103; Muhammed Haron, "Islamic Education in South Africa", *Muslim Education Quarterly*, V/2, Cambridge 1988, s. 41-54; Qeyamuddin Ahmad, "Darul 'Ulüm Deoband", *HI*, XII/2 (1989), s. 71-74; S. Salman Nadvi, "The Role of Dar al-'Ulüm in a Muslim Society", *al-'Ilm*, XII, Westville 1992, s. 62-66; K. A. Nizami, "Deoband", *EI*² (İng.), II, 205; Zuhûr Ahmed Ezher, "Diyûbendî", *UDMI*, IX, 621-625. AZMI ÖZCAN

Kahire Dârülulûmu. Hidiv İsmâil Paşa zamanında Maarif Nâzırı Ali Paşa Mübârek'in Mısır maarifine yeni bir düzen vermek için giriştiği faaliyetler çerçevesinde, öğretmen yetiştirmek üzere Fransa'daki Ecole Normale Supérieure örnek alınarak açılmış bir öğretim kurumudur.

Ezher müderrislerinin müsbet ilimlerle uğraşanları sapıklıkla, bu sonuncuların da Ezher ulemâsını cehaletle itham etmesinden rahatsız olan ve bu iki zümre arasındaki ihtilâfı gidermek isteyen Ali Paşa Mübârek, Ezher programlarına müsbet ilimler alanında ders koymanın kolay olmadığını bildiği için bu derslerin de okutulacağı dârülulûm adıyla yeni bir öğretim kurumu açmayı planlamıştır. 1870'te kurulan Hidiviyye Kütüphanesi'nin yanındaki bir binada 1871 yılı Mayıs ayında öğretime başlayan bu kurumda hem dinî hem de müsbet ilimlerden oluşan bir müfredat programı uygulamaya konulmuştur. Dârülulûmun öğretim kadrosunda, çoğu Ezher mensubu tanınmış ilim adamları yanında önde gelen bazı münevver devlet adamları da vardı. Ahmed Şerefeddin el-Mersafî'nin tefsir ve hadis, Abdurrahman el-Bahrâvî'nin Hanefî fıkıhı, Hüseyin el-Mersafî'nin edebiyat dersleri okuttuğu Kahire Dârülulûmu bu ilk yapısıyla bir akademi hüviyeti taşıyordu.

Dârülulûmun müfredat programında sık sık köklü değişiklikler yapılmıştır. 1874-1875 öğretim yılında uygulamaya konulan ve 1887'ye kadar süren ilk program değişikliğine göre öğrenciler beş yıllık öğretim süresi içinde tefsir, fıkıh, edebiyat, hat, genel tarih, coğrafya, matematik, geometri, kimya ve tabiat bilgisi derslerini de kapsayan haftalık otuz üç saatlik bir programa tâbi olacaklardı. 1880'de programa Fransızca dersi de ilâve edildi. 1883-1884 öğretim yılında Fransızca, kimya ve tabiat bilgisi dersleri kaldırıldıysa da 1885'te İngilizce ile birlikte Fransızca seçmeli olarak yeniden konuldu; ayrıca kimya ve

tabiat bilgisi de tekrar okutulmaya başlandı. 1887'de yapılan program değişikliğiyle Türkçe seçmeli dersler arasına alındı. Dârülulûmdan mezun olanların öğretim seviyesinin diğer muadil okullardan daha yüksek olduğu ve burayı bitirenlerin şer'î mahkemelerle müftülüklerde de görevlendirilebileceği anlaşıncı mezunlarının öğretmenlik yanında şer'î mahkemeler ve fetva dairelerinde görev almaları sağlandı; ders programları ve giriş şartları buna göre yeniden düzenlendi. Ancak bu yeni düzenlemeler Ezher mensuplarını huzursuz etti. Bunlar kendileri için hizmet kapılarının kapanacağını ileri sürerek dârülulûm mezunlarının mahkemeler ve müftülüklerde istihdam edilmesine karşı çıktılar. Nihayet hükümet 1872 tarihli ilk programa dönmek zorunda kaldı.

1895'ten itibaren Kahire Dârülulûmu'nda bölüm sistemine gidilmeye başlandı. Özellikle 1913-1920 arasında büyük gelişme kaydedildi. Ülkede artan öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere kontenjanlar artırıldı. 1920'den itibaren öğrencilerin menşelerine ve istihdam alanlarına göre yeni bölümler açıldı. 1931-1932 öğretim yılında ise tekrar tek sistem uygulamasına dönüldü.

Dârülulûm 1945'te Arapça tedrisat sahasında uzman yetiştirmek üzere küliye (fakülte) haline getirildi, 24 Nisan 1946'da Külliyyetü dâri'l-ülûm adıyla I. Fuâd Üniversitesi'ne (Kahire Üniversitesi) bağlandı. Dört yıllık lisans öğrenimini tamamlayanlardan isteyenlerin yüksek lisans ve doktora çalışması yapmaları sağlandı. Kahire Dârülulûmu, günümüzde orta dereceli okullara Arapça öğretmeni yetiştiren bir fakülte olarak varlığını sürdürmektedir.

Dârülulûmda yabancı dil dersleri bazan seçmeli, bazan da mecburi olarak okutulmuştur. İlk defa 1880'de Fransızca seçmeli ders olarak konuldu; 1883-1884 öğretim yılında ise müfredat programından çıkarıldı. 1885'te öğrencilerin İngilizce veya Fransızca'yı seçmeli ders olarak almaları istendi. 25 Nisan 1887'de Türkçe de yabancı diller arasına dahil edildi ve 1894'e kadar bu sistem uygulandı. 1895-1903 yılları arasında yabancı dil dersleri mecburi oldu, 1904-1905'te kaldırıldı. 1906-1912 arasında tekrar seçmeli ders olarak konuldu. 1913-1920 yıllarında mecburi dersler arasına alındı; 1920'de ders saatleri dışında seçmeli olması uygun görüldü. 1938'de tekrar mecburi dersler arasına girdi.

Dârülulûmun kuruluşu, İslâm âleminde ve özellikle Mısır'da modernleşme-Batılılaşma ve bunlara karşı olan panislâmist hareketler arasındaki tartışmaların zirveye ulaştığı bir zamana rastlamaktadır. Dârülulûmun kurucuları bu müesseseyi Batılılaşma'nın yayılmasına öncülük edecek bir kurum olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca hükûmetin Mısır'daki İslâmî eğitimi kontrolü altına alma isteği dârülulûmun kurulmasında önemli rol oynamıştır. Zira daha önceleri Mısır'daki Arapça ve İslâmî eğitim, hükûmetten bağımsız durumda olan Ezher'in kontrolü altında yapılmaktaydı. Ancak dârülulûmda ders veren hocaların büyük bir bölümünün Ezher ulemâsından olması ve öğrencilerinin de Ezher'den seçilmesi, bu müessesenin kuruluşunda amaçlanan hedeflere ulaşılmasını güçleştirmiştir. Dârülulûmun en önemli özelliği, yüksek seviyedeki İslâmî ilimleri ve Arapça öğretimini devletin eğitim sistemi içerisinde sokmasıydı.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Heyworth-Dunne, *An Introduction to the History of Education in Modern Egypt*, London 1938; İbrahim Seleme, *L'enseignement Islamique en Egypte, son évolution, son influence sur les programmes modernes*, Kahire 1939; Ahmed İzzet Abdülkerim, *Târîhu't-ta'îlm ft Mısır*, Kahire 1945; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 324; Lois A. Aroian, *The Nationalization of Arabic and Islamic Education in Egypt: Dar al-'Ulum and al-Azhar*, Kahire 1983; Muhammed Abdülcevâd, *Ta'vîmü Dâri'l-'ulûm, sûretün mine'l-'adedi'l-mâsi ba'de'l-mürûr 75 'âmen 'ale'l-medreseti: 1872-1946*, Kahire 1410/1990; J. Jomier, "Dâr al-'Ulûm", *EI*² (İng.), II, 131-132; Kâzım Yaşar Kopruman, "Ali Paşa Mübârek", *DİA*, II, 434.

HİLAL GÖRGÜN

DÂRÜNNEDVE

(دارالندوة)

**Kureys kabilesinin
önemli meseleleri görüşüp
karara bağladığı toplantı yeri.**

Kureys kabilesinin atası sayılan Kusay (ö. 480), Huzâa kabilesiyle giriştiği mücadeleye sonucu Kâbe'ye bakma ve Mekke'yi idare etme işini üzerine alınca Kureys kabilesinin kollarını birleştirdi; daha önce cadırlarda yaşayan Mekkeliler'i Kâbe merkez olmak üzere Mekke ve çevresine yerleştirerek onların meskenlerinde yaşamalarını sağladı. Bu arada bazı Arap kabilelerinin elinde bulunan dinî vazifeleri, değiştirilmemesi gereken dinî gelenekler olarak gördüğü için yine onlara bıraktı. Kâbe, hac ve Mekke idaresiyle ilgili sidâne, hicâbe, sikâye, rifâ-

DÂRÜNNEDVE

de ile nedve ve livâ görevlerini ise kendi üzerine aldı. Yaklaşık 440 yılında Kâbe'nin kuzeyine, tavafa başlanan yerin arka tarafına Dârünnedve denilen toplan-tı yerini yaptırdı ve kapısını da Kâbe'ye doğru açtırdı.

Dârünnedve esas itibarıyla bir asiller (mele') meclisiydi. Her türlü savaş ve barış kararının alındığı, görüşlerin belirlendiği, nikâh merasimi ve ergenlik çağına gelmiş genç kızların gömlek (dir') giyme törenlerinin yapıldığı bu meclise Kusa-yoğulları'ndan başka Mekke'deki Ku-reys boylarının kırk yaşından yukarı başkanları katılabilirdi. İbn İshak'a göre (bk. İbn Hişâm, I, 132) Kusay Dârünnedve'yi yaptırmadan önce bu toplantılar onun evinde yapılıyordu. Kureysliler kendisine o kadar bağlıydılar ki nikâh merasimi onun evinde yapılır, başlarına gelen herhangi bir olay burada konuşulur, başka kabilelere karşı savaş bayrağı yine burada açılırdı. Ergenlik çağına gelen

kızlara gömlek giydirme işi de onun evinde yapılır, görmleğin açık bırakılma-sı gereken yeri burada yırtılıp kızın üze-rine giydirilirdi. Kureys kabilesi, başta ticaret kervanlarının gönderilmesi ol-mak üzere bütün önemli işlerini burada konuşup kararlaştırırdı.

Müslümanların Medine'de günden gün-e güçlendiklerini gören Mekkelî müş-rikler, Ebû Cehil'in teklifiyle Hz. Peygam-ber'in, her kabilenin birer temsilcisinden oluşacak bir topluluk tarafından evin-den hicret için çıkar çıkmaz öldürülme-sini de burada kararlaştırmışlardı.

Hız. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn zamanında ne maksatla kullanıldığı bi-linmeyen Dârünnedve'yi Muâviye b. Ebû Süfyan, Kusay'ın oğlu Abdüluzza'nın to-runlarından Hakîm'den veya Kusay'ın büyük oğlu Abdüddâr'ın torunu İkrime'-den (Yâkût, II, 423) satın almış ve burası hac için Mekke'ye gelen Emevî ve ilk Ab-bâsî halifelerinin ikametine ayrılmıştır.

Bu durum Hârûnürreşîd'in, "dârülimâ-re" (hükümet konağı) adı verilen daha ge-niş bir binayı ikametgâh olarak seçme-sine kadar devam etmiştir. Halife Mu'ta-zîd-Billâh zamanında ise (892-902) sü-tunlar eklenerek bina Mescid-i Haram'a katılmıştır. Bugün Dârünnedve'nin ye-rinde müezzin mahfili bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 124, 125, 126, 132; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 70; Ezrakî, *Ahbarü Mek-ke* (Melhas), I, 104 vd.; II, 66, 109, 110; Tabe-rî, *Târîh* (de Goeje), I, 1096 vd.; Yâkût, *Mu'ce-mû'l-büldân*, II, 423; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 21; Âmirî, *Behcetü'l-meâfîl ve buğyetü'l-emâ-şîl* (nşr. Muhammed Sultan en-Nemnekânî), Ka-hire 1330-31, I, 37; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'â-tü'l-Haremeyn*, I, 238; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 326; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 117, 124; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 47 vd.; V, 226 vd., 234 vd.; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982, s. 90 vd., 120-121; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), I, 78-80; T. H. Weir, "Dârünnedve", *IA*, III, 492-493; R. Paret, "Dâr al-Nadwa", *EI*² (İng.), II, 128.

ETHEM RUHİ FİĞLALİ